

Özet

Uluslararası sistemin gelişimi, tarih boyunca farklı dönemler ve güç dengeleriyle şekillenmiştir. Bu gelişim üç ana dönem altında ele alınabilir: “Tek Kutuplu Dönem”, “İki Kutuplu Dönem” ve “Çok Kutuplu Düzen”e geçiş. Osmanlı İmparatorluğu, Fransa, İngiltere gibi büyük güçler bu dönüşümlerde başat roller oynamışlardır. 20. yüzyıldan itibaren ise dünya, “Amerikan Yüzyılı” olarak adlandırılan bir döneme girmiştir. 1945 yılından sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD), küresel sistemin lideri haline gelmiş ve bu gücüyle kendi çıkarlarına uygun bir uluslararası düzeni diğer ülkelere empoze etmiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte, 1991’den itibaren tek kutuplu bir dünya düzeni yeniden hâkim olmuştur. 2000’li yıllardan 2017’ye kadar ABD tek hegemon güç olarak kalmış, ancak bu dönemde uluslararası sistemi kötüye kullandığına dair eleştiriler artmıştır. Çin, bu süreçte kendi stratejik hamlelerini yaparak çok kutuplu dünya düzenine katkıda bulunmaya devam etmiştir. Bugün dünya, çok kutuplu bir sisteme doğru hızla ilerlemektedir. Amerika’nın uzun süreli hakimiyetinin ardından Çin’in yükselişi ve diğer bölgesel güçlerin artan etkisiyle birlikte uluslararası sistem yeniden şekillenmektedir.

Yeni Oluşan Uluslararası Sistem: Nasıl Bir Dünya Düzeni?

Prof. Dr. Hasan KÖNİ - İstanbul Kültür Üniversitesi

Yeni oluşan uluslararası düzeni üç boyutta ele almak mümkündür. “Tek Kutuplu Dönem”, “İki Kutuplu Dönem” ve “Çok Kutuplu Döneme Geçiş”.

Her dönemin liderliği, bazen 100 yıl, bazen 130 yıl sürmektedir. Bir ülkenin ekonomik, kültürel ve siyasi açıdan başat olduğu dönemler yaşanmıştır. Örneğin 17. yüzyıl ve 18. yüzyılda Fransız milliyetçiliği güçlenmiş ve bütün dünyaya yayılmıştır. Daha sonra İngiltere’nin ön plana çıktığı dönem başlamıştır. Osmanlı kültürünün başat olduğu, dünyaya yayıldığı, kıtalar arası gücünü gösterdiği dönemler de yaşanmıştır.

1945 yılından itibaren ise “Amerikan Yüzyılı” başlamıştır. ABD, İngiltere’yle birlikte uluslararası sistemi kurmuş ve bugüne kadar takip ettiğimiz sistemi şekillendirmiştir. Bu sistem, Birleşmiş Milletler’in (BM) kuruluşuyla başlamıştır. Günümüzdeki uluslararası hukuk kuralları, savaş hukuk kuralları ve diğer kurallar bu sistemle gelişmiştir. Uluslararası mahkemeler ve diğer uluslararası örgütler bu yapıyla ortaya çıkmıştır.

Bu yüzyılın bir özelliği de şudur: Kim sistemi yönetiyorsa, o ülke diğer ülkeler için en iyi olanı dikte etmeye çalışmaktadır. Devletlere “Bu sistem böyle olursa iyi olur” denilmektedir. Bu, kapitalist ve liberal bir ekonomik sistemdir. Liberal ekonomi sistemi için demokrasinin olması gerekiyordu ki insanlar serbestçe hareket edebilsinler ve ekonomik rahatlığa ulaşabilsinler. Bunun yanında insan hakları da büyük önem taşıdı. Bu yapıya “Washington Konsensüsü” denilmiştir; yani “Washington Rızası”. Bu kurallara uyarırsanız, sistemin içinde yer alırsınız, aksi takdirde sistem dışı.

Fakat yapının diğer bir kısmında “Hayır, bu liberal ekonomik sistem yanlıştır” diyen bir güç daha vardı: Sovyetler Birliği. O da 19. yüzyıldan itibaren gelişen sol akımların temsilcisiydi. Sol akımlar, milliyetçilik akımlarının yerini almıştı ve Sovyetler Birliği de bunu temsil ediyordu. Sol akımların insan yaşamı için daha iyi olduğuna inandıkları için Sovyetler Birliği işgal ettiği bölgelere bu sistemi dayatıyordu. Yani, “Benim gibi olursanız böyle olacaksınız” diyerek zorla kabul ettiriyordu. Burada bir rıza yok, bir zorlama vardı.

1980 yılından itibaren Thatcher ve Reagan döneminde küreselleşme başladı. Her türlü mal ve hizmet dünyada dolaşmaya başladı, para zaten Amerika’nın Swift sistemiyle dünya rezerv parası haline gelmişti. Ancak Sovyetler bu sisteme ayak uyduramadı. 1991 yılında Gorbacov, “Glasnost” (Açıklık) ve “Perestroika” (Yeniden Yapılanma) politikalarını başlattı. Ancak bir ülke demokratikleşme sürecine girerken halkın taleplerini karşılayamazsa bu talepler karşılanmaz ve iç karışıklıklar çıkar. Sovyetler Birliği, bu süreci iyi yönetemedi ve sonunda dağıldı.

1991 yılından hatta 2017 yılına kadar olan tek kutuplu denge, ABD’nin küresel hegemonyasıyla tanımlanmıştı. Amerika, bu dönemde uluslararası sistemi tek başına yönlendirmekte, ne yapılacağını belirlemektedir. ABD ve müttefikleri, İslam Dünyası’na çeşitli müdahaleler gerçekleştirdi. Ancak bu müdahaleler, “aşırı İslami güçlerin” ortaya çıkmasına neden oldu. Ortadoğu, 1995 yılına kadar daha da karmaşık bir hale geldi. Amerika ve İsrail’in Orta Doğu’daki etnik hareketlerin arkasında olduğu görüşü, özellikle 1990’lar ve 2000’lerden itibaren bölgede meydana gelen karmaşık olaylarla ilişkilendirildi. Irak’taki Şii direnişler ve Suriye’deki DAESH gibi grupların ortaya çıkması, Orta Doğu’yu daha da istikrarsızlaştırdı. Bu gelişmeler, bölgedeki etnik ve mezhepsel ayrışmaları daha da körükledi. Bu süreçte Türkiye de çeşitli dış politika zorluklarıyla karşılaştı.

26 Eylül 2024

NATO'nun genişlemesi de bu dönemde hız kazandı. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle NATO, Rusya'nın tehdit olmadığını ileri sürse de genişlemeye devam etti. Bu genişlemeler, bazı Batılı politikacılar tarafından stratejik ve rasyonel bir adım olarak görülmedi. NATO'nun bu genişlemesi, Rusya'yı rahatsız etti ve ilerleyen yıllarda büyük gerilimlere yol açtı. Uluslararası sistemde yaşanan bu gelişmeler, mali savaşların başlamasıyla yeni bir boyuta taşındı. ABD, Swift sistemi ve doların küresel rezerv para birimi olmasından faydalanarak İran ve diğer ülkeleri ekonomik yaptırımlarla zorladı. Bu mali savaş, ülkelerin iç dengelerini bozdu ve dışarıda da ekonomik sorunlara yol açtı.

Son olarak Çin'in yükselişi Amerika için yeni bir tehdit haline geldi. Çin hem ekonomik hem de teknolojik anlamda büyük bir güce dönüştü. Çin, Dünya Ticaret Örgütü'ne ve diğer uluslararası kuruluşlara katılarak küresel sistemde kendine sağlam bir yer edindi. Ancak Çin'in bu ekonomik büyümesi ve yükselişi, Amerika'yı rahatsız etmeye başladı. 2014 yılında Çin, ekonomik olarak büyük bir güç haline gelerek Amerika'ya yetişmeye başladı. Amerika, Çin'in bu yükselişini durdurmak için çeşitli yaptırımlar uygulasa da Çin'in ekonomik gelişimi durdurulamadı.

Analiz

Dünyada tek kutuplu düzenden çok kutuplu düzene geçildiğini gösteren birtakım emareler söz konusudur. Örneğin Çin'in ekonomik yükselişi ve ABD'nin stratejik çevreleme çabaları, çok kutuplu bir sistemin habercisi olmuştur. Bu yeni dönemde ekonomik, askeri ve siyasi rekabet yoğunlaşırken, Türkiye gibi orta ölçekli ülkeler de denge politikaları uygulamaya çalışmaktadır. ABD'nin Asya'ya karşı tutumu ve Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi, çok kutuplu düzenin önemli unsurları arasında yer almaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD liderliğindeki tek kutuplu sistem, 21. yüzyılda yerini çok kutuplu bir yapıya bırakmaya başlamıştır. Bu dönüşüm, uluslararası ilişkilerdeki güç dağılımını yeniden şekillendirmektedir:

- **Çin'in Yükselişi:** Çin, ekonomik büyümesi ve küresel ticaretteki etkinliğiyle uluslararası sistemdeki etkisini artırmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi gibi küresel projeler, Çin'in Asya ve Avrupa arasındaki ticaret yollarını kontrol etme çabasını yansıtmaktadır.

- **Rusya'nın Stratejik Hamleleri:** Rusya, Orta Doğu ve Avrupa'da attığı adımlarla (örneğin Suriye'deki müdahalelerle ve Kırım'ın ilhakıyla) küresel güç mücadelesinde aktif bir oyuncu olduğunu göstermektedir.

- **Avrupa Birliği'nin Rolü:** Avrupa Birliği, kendi iç

sorunlarına rağmen küresel bir oyuncu olma çabasındadır. İklim değişikliği ve dijital dönüşüm konularında liderlik etmeye çalışmaktadır.

Küreselleşme, uluslararası ticaret ve kültürel etkileşimleri artırırken, eşitsizlikler ve ekonomik krizler bazı ülkelerde yerelleşme ve korumacılığın yükselmesine neden olmuştur. Bu dinamikler, uluslararası sistemde yeni gerilimler yaratmaktadır:

- **Küreselleşmenin Avantajları:** Küreselleşme, ülkeler arası ticareti ve bilgi akışını hızlandırarak ekonomik fırsatlar yaratmaktadır. Ancak bu avantajlar, her ülkeye ve topluma eşit şekilde yansımamaktadır.

- **Yerelleşmenin Yükselişi:** Küreselleşmenin olumsuz etkileri, milliyetçi ve popülist hareketleri güçlendirerek korumacı politikaların benimsenmesine yol açmaktadır. Bu süreç, uluslararası işbirliğine engel teşkil edebilmektedir. Güvenlik, yeni uluslararası sistemin kritik unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Terörizm, siber güvenlik ve iklim değişikliği gibi yeni tehditler, uluslararası ilişkileri ve devletlerin stratejilerini şekillendirmektedir.

- **Terörizm ve Radikalleşme:** Terör örgütlerinin yükselişi, devletleri ulusal güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmeye itmektedir.

- **Siber Güvenlik Tehditleri:** Artan siber saldırılar, ülkelerin kritik altyapılarını tehdit etmekte ve yeni güvenlik stratejileri gerektirmektedir.

- **İklim Değişikliği:** İklim krizinin yarattığı riskler, su kaynakları ve tarım arazilerinin kaybı gibi sorunları artırarak uluslararası işbirliğini zorunlu kılmaktadır.

Teknolojik gelişmeler, yapay zekâ ve bilgi manipülasyonu gibi alanlarda yeni fırsatlar ve zorluklar sunmaktadır:

- **Yapay Zekâ ve Stratejik Rekabet:** Ülkeler, yapay zekâ yatırımları ile stratejik üstünlük sağlamaya çalışmaktadır. Bu rekabet, etik ve güvenlik konularında yeni tartışmalar yaratmaktadır.

- **Bilgi Akışı ve Manipülasyon:** Dijital medya, kamuoyunu etkileyen önemli bir araç haline gelmiş durumda ve bu da bilgi savaşlarının artmasına neden olmaktadır.

Türkiye'nin bu uluslararası yapılar içinde daha aktif bir rol almak istemesi hem ekonomik büyüme hem de siyasi strateji açısından kritiktir. Bu süreçte dengeli bir dış politika izlemek hem Batı ile hem de Doğu ile iyi ilişkiler kurmak Türkiye'nin öncelikleri arasındadır. Burada "Türkiye, Asya'ya daha yakın bir köprü ülke olarak yeni uluslararası yapı içinde kendine yer bulabilir mi?" sorusu ortaya çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında köprü rolü oynayan Türkiye, jeopolitik durumu gereği bu dengeyi sürdürmek zorundadır.

26 Eylül 2024

Bu yeni sistemde Asya'nın yükselişi dikkat çekmektedir. Türkiye hem iç hem dış politikasında kendine yeni bir yer aramaktadır. 21. yüzyıl, uluslararası ilişkilerde köklü değişimlerin yaşandığı bir döneme işaret etmektedir. Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu dünya düzeninin yerini çok kutuplu bir sistem almaya başlamıştır. Bu değişim, siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklerin birbirine bağlı olduğu karmaşık bir yapı oluşturmaktadır.

Sonuç

Buradaki soru işaretlerinden en önemlisi şudur: “Başka bir sisteme geçtiğinizde o sistemin kuralları neler olacak?” BM’de radikal bir yeniden yapılanma ve reform süreci beklenmektedir. BRICS gibi örgütlerin BM’nin yerini alıp almayacağı tartışılmaktadır. Fakat BRICS’de uluslararası hukuk kısmı yoktur. Ekonomi kısmı vardır fakat birbirini bağlayıcı kuralları mevcut değildir. En kolay seçenek, BM’nin reforme edilmesidir. BM’nin hukuk yaptırım gücünün özellikle de Batı ülkelerine karşı oluşması olumlu olacaktır. Üçlü bir dünya boyutu düşünüüyordu. Avrupa-Rusya, Çin, Amerikalılar. Bu şekilde üçlü bir kutuplaşmayla birlikte sistemin devamı düşünülüyordu. Bu halen tartışmalı durumdadır.

Yeni kurulan BRICS’e henüz çok fazla bir katılım olmamıştır. Küresel Güney, Küresel Kuzey boyutları ortaya çıkmıştır. İkisinin de kendi kural ve yapılanmalarının işbirliği, geçişleri olmalıdır. Fakat kutuplaşma devam ederse Kuzey ve Güney savaşı halen mümkün olabilir. Bu yüzden yeni yapılar bilinçli oluşturulmalıdır. Çin ve ABD arasında kontrollü bir iki kutuplu sistem seçeneği de gündemdedir. Taraflar anlaşırsa bu mümkün olabilir. Yeni uluslararası sistemde Rusya da yerini alacaktır.

En nihayetinde yeni oluşan uluslararası sistem, karmaşık ve dinamik bir yapıya sahip olacaktır. Çok kutuplu bir dünya düzeni, küreselleşme ve yerelleşme arasındaki gerilim, güvenlik dinamikleri ve teknolojik dönüşüm gibi unsurlar, bu yeni düzenin temel bileşenleridir.

Gelecekte uluslararası ilişkilerin nasıl şekilleneceği, bu dinamiklerin nasıl yönetileceğine bağlıdır. Ülkeler arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi, barışın ve istikrarın sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Yeni dünya düzeni, sadece güç mücadeleleriyle değil, aynı zamanda ortak sorunların çözümü için işbirliğiyle de belirlenecektir. Bu bağlamda, uluslararası kuruluşların ve devletlerin işbirliği yaparak küresel sorunlara çözüm bulma çabaları, gelecekte daha da önem kazanacaktır. Özellikle iklim değişikliği, sağlık krizleri ve siber güvenlik tehditleri gibi konular, uluslararası işbirliğini zorunlu kılmakta ve yeni dünya düzeninin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Yazar Hakkında

Prof. Dr. Hasan KÖNİ - *İstanbul Kültür Üniversitesi*

Prof. Dr. Hasan Köni 1970 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Uluslararası ilişkiler bölümünden mezun olmuş, aynı Fakültede 1976 yılında Devletler Hukuku alanında doktorasını tamamlamıştır. 1977-78 yıllarında Michigan State Üniversitesi’nde Doktora sonrası çalışmalarda bulunmuştur. 1979 yılında Gazi Üniversitesinde “Birleşmiş Milletler’de Karar Verme Sistem Analizi” teziyle “Doçent” olmuş. 1986 yılında da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde “Profesör” unvanını almıştır. Polis Akademisi, Kara Harp Okulu, Milli Güvenlik Akademisi ve Bilkent Üniversitesi Uluslararası ilişkiler bölümünde dersler vermiştir. 1993-2002 yılında Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, 1988-1996 yıllarında Başbakanlık Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu Üyeliği, 1995-2005 Ankara Türk Amerikan Derneği Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 100’den fazla makalesi bulunan Prof. Dr. Hasan Köni, Netkent Akdeniz Araştırma ve Bilim Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ömür Boyu Onursal Dekanı olarak seçilmiştir. Halen akademik ve bilimsel çalışmalarına devam etmektedir. İstanbul Kültür Üniversitesi’nde Devletler Hukuku, Kara, Deniz, Hava Harp Enstitülerinde Dış Politika ve Strateji dersleri vermeye devam etmektedir.

26 Eylül 2024**Uluslararası Güncel Konular**

Küresel ve bölgesel rekabet uluslararası ilişkilerde baş döndürücü bir değişim ve dönüşümle sonuçlanmaktadır. Devletler arası savaşlar, iç savaşlar, terörizm, ekonomik ve teknolojik rekabet, artan nüfus artışıyla birlikte kıt kaynakların her geçen gün daha da kritik hale gelmesi, düzenli ve düzensiz göçler, salgın hastalıklar devletlerin güvenlik anlayışını hızla değiştirmekte ve bu karmaşık ve hızla değişen gündemde karar almak ve uygulamak daha da zorlaşmaktadır.

Örneğin, Rusya-Ukrayna Savaşı nükleer silah kullanımını da içerecek şekilde her geçen gün daha tehlikeli hale gelirken, tüm dünya Gazze'deki soykırıma seyirci kalmaktadır. Terörizm tehdidi her geçen gün yeniden artarken, aynı ittifak içinde olan devletler bile müttefiklerine karşı tehdit oluşturan terör örgütlerine destek vermekten kaçınmamaktadır. Başta BM olmak üzere uluslararası örgütler bölgesel ve küresel sorunlara çözüm bulmakta yetersiz kalmaktadır.

Uluslararası güncel sorunları yakından takip etmek ve gelişmeleri doğru okumak dış politikada karar almak konusunda temel rolü oynamaktadır. İlgili devlet kurumları kadar üniversiteler ve düşünce kuruluşları da bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Kapadokya Üniversitesi (KÜN) ve Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) iş birliğinde yürütülecek bu proje ile Uluslararası Güncel Sorunların bu konudaki uzmanlar ile tartışılması, ele alınması ve uluslararası bu sorunlara ilişkin olarak Türk Dış Politikasında alınacak kararlara ışık tutması amaçlanmaktadır.

Proje hakkında detaylı bilgiye;
<https://commonhorizon.kapadokya.edu.tr/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Prof.Dr. Şafak OĞUZ

2019 yılında Doçentlik ve 2024 yılında Profesör unvanını alan Prof.Dr. Şafak OĞUZ, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki (TSK) 23 yıllık hizmetinden sonra 2021 yılında emekli olmuştur. Görevi esnasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) bünyesinde de çalışan OĞUZ, Kitle İmha Silahları, Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Örgütler ve Barış ve Çatışma Çalışmaları konularında çalışmalar yapmaktadır. Prof.Dr. Şafak OĞUZ, halen Kapadokya Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekan Vekili olarak görev yapmaktadır. İyi derece İngilizce ve Almanca bilmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 1993'de mezun oldu. Boğaziçi Üniversitesi'nde 1995'de Yüksek Lisans çalışmasını tamamlayan Erol, 2005 yılında Ankara Üniversitesi'nde yaptı. 2009'da "Uluslararası İlişkiler" alanında doçent ve 2014 yılında da Profesörlük unvanlarını aldı.

Uzmanlık alanları, "Jeopolitik", "Kriz Yönetimi", "Güvenlik", "Türk Dış Politikası" ve "Türk Dünyası" olan Prof. Erol'un, bu konularda çok sayıda bilimsel makalesi ve kitabı bulunmaktadır.

Avrasya Dosyası, Karadeniz Araştırmaları, Gazi Akademik Bakış, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları dergileri editörlükleri ile TRT, Kanal A ve BBN Türk'te radyo-televizyon programları yapan, Türkiye'nin önde gelen dergi ve gazetelerinde köşe yazarlığı yapan-görüşleri yayımlanan Prof. Erol, bu çalışmalarından dolayı 2007'de Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRKSAV) "Türk Dünyası Hizmet Ödülü", 2015'de Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) "Basın-Fikir Ödülü" başta olmak üzere çok sayıda ödüle layık görülmüştür.

Ufuk, Ankara ve Gazi Üniversitelerinde dersler veren Prof. Erol, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını devam ettirmektedir. Türkiye'nin önde gelen düşünce merkezlerinde (ASAM, SDE, GSAM, USGAM) uzman ve kurucu başkan olarak görevler üstlenen Prof. Erol, 2016'dan bu yana Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Kurucu Başkanı olarak bu alandaki faaliyetlerini devam ettirmektedir.